

Péteri! Rita-Szűcs Hajnalka

CIGÁNYSOR(S) A VÉGEKEN

Az uszakai szabadkeresztyén cigányok életvezetése az ezredfordulón

„*Uszka, Bökény, Magosliget
az Istentől elbillegett.*”
(Mondóka)

Az utóbbi évtizedekben Magyarországon a történelmi egyházakon kívül a kiségyházak is számottevő karitatív és missziós tevékenységbe kezdtek. A társadalmi differenciálódással együtt jár a vallás hagyományos szerepének radikális megváltozása, s e társadalmi alrendszer mindez alkalmazkodásra készíti. A társadalom részéről jelentkező igény intenzívebb feladatvállalásra ösztönöz mind abban az esetben, ha az állami intézmények munkája nem kielégítő egy adott területen, mind pedig akkor, ha átmenetileg ellátatlanul maradnak bizonyos feladatok, illetve némely csoportok az átlagosnál jobban rászorulnak a gondoskodásra.

Az egyházak helyi társadalmakban való megjelenése több formában történhet, melyek között mindenképp említendő a kulturális életben való fellépés és a társadalomépítés; valamint a marginális helyzetű, szociális hátrányokkal küzdő csoportokról való gondoskodás. A hazai cigány népesség felkarolása az ún. cigánymissziók megjelenése az 1970-es évekre tehető. Más kiségyházakhoz hasonlóan, ám azoknál intenzívebben kezdett missziózni a Magyarországi Szabadkeresztyén Gyülekezet. A keleti régió egyik legszegényebb megyéjében, Szabolcs-Szatmár-Beregben komoly teret tudtak hódítani, jó néhány faluban jöttek létre önálló szabadkeresztyén, köztük cigány gyülekezetek. A térség legtöbb tagot számláló közössége Uszkában található, s ők azok, akik maguk is járnak más, környékbeli falvakba téríteni. Uszka Szabolcs-Szatmár-Bereg megye települése a fővárostól 360 km-re, Nyíregyházától, a megyeszékhelytől 120 km-re, a legközelebbi várostól, Fehérgyarmattól 32 km-re található. A falu a magyar-ukrán határ mentén, a Batár folyó partján fekszik. Az Uszka tőszomszédságában lévő Magosligeten és Tiszabecsen azonban nincsen cigány hívő gyülekezet, azok, akik mégis fogékonyak voltak, az Igére, az uszakai alkalmakat látogatják.

Milyen okokra vezethető vissza, mivel magyarázható a tény, hogy ebben a kis faluban immáron majd negyedszázada él és működik e kiségyház, míg más környékbeli településeken (a próbálkozások ellenére) nem sikerült a szabadkeresztyén hitéletet és egy újfajta értékrendet meghonosítani?

Feltevésünk szerint négy fő oknak tulajdonítható e helyi csoportosulás kialakulása és szilárd léte, azonban ezen megállapításokon túl valószínűleg egy statisztikailag, tudományos módszerekkel nem megragadható és leírható jelenségről is szó van. Ennek bemutatására nem vállalkozunk, ám szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy mindez mégis megtapasztalható.

Az uszakaiak a hazai cigányság magyar cigánynak nevezett etnikai meghatározottságú csoportjához tartoznak. Leszármazottai azoknak a középkorban a Kárpát-

medencében letelepedett cigányoknak, akik azóta elvesztették eredeti, indiai „cigány” nyelvüket. Ennek a Magyarországra első hullámban érkezett csoportnak tradicionális foglalkozása a vályogkészítés, a paraszti építőipar és a zenélés. Bizonyos periódusaikban keveredtek a nem cigány környezettel, és asszimilálódtak kulturálisan.¹ E részleges kulturális és vérségi feloldódás eredményeként a mai uszakai cigány emberek nem rendelkeznek cigány identitástudattal. Nem tudják és nem beszélnek a cigány nyelvet, nem hagyományozzák a cigány mese- és mondavilágot, nem ismernek hagyományosan cigány ételeket, nem viselnek jellegzetesen cigány öltözéket, nem művelik a tradicionális cigány folklórt, egészében véve a sokszor stigmatizáló értelemben használt cigány sorstól való elszakadás vágya és egyfajta asszimilációs igény jellemzi őket. Elgondolásunk szerint a hitre való fogékonyosság egyik oka az identitáskeresésben lelhető fel, hiszen a közösség gyökértelensége révén a szabadkeresztyén lét keretül, zsinórmértékül szolgálhat a mindennapi életben, és kijelöli az önmeghatározás sarokköveit.

A hit meggyökerezésének másik lényeges motívuma állításunk szerint az uszakai cigányság rendkívüli szoros családi kapcsolataiban, rokoni kötelekeiben keresendő. Éppen e zárt közösségi rendszer létének lehet következménye a hitélet megmaradása és tartóssága. Az elsőként megtértek (Mursa Menyhért és Orgován Andrásné) testvérek lévén, családjukban egyszerre adták tovább a hitet, s így a két nemzetség egyidőben fordulhatott a megújult élet felé. Mindez egyben azt is jelentette, hogy a falubeli cigányok elkerülhetetlenül kapcsolatba kerültek a szabadkeresztyénekkal, ha csak rokonaik révén is. A továbbiakban az első generáció utáni nemzedékek már felnövekedésük folyamán, a mindennapokban tapasztalhatták meg a hívő életet. A vérségi kötelekek generáló hatásán túl a családok, rokonok állandó együttélése, intenzív együttléte is elősegítette a hívő értékrend elsajátítását.

Az Uszka életében e században bekövetkezett traumák, sérülések (a határ módosulása, a holocaust, a málenkij robot) lenyomatait mindmáig őrzi a falu kollektív emlékezete. E történelmi események következtében elszenvedett hányattatásokat ismerve érthető a falubeliek kitaszítottasága és magára maradottság érzete, amelynek kifejeződése a hétköznapi szófordulatokban gyakorta felfedezhető, amikor magukat a „végeken” élökként aposztrofálják. Véleményünk szerint a helyi cigányságban élő számkivetettség és szorongást erősítették az őket csak közvetett módon érintő fordulatok.

Egészen megdöbbentő és érthetetlen az a tény, hogy az uszakai cigány családok majd mindegyikében előfordult tragikus haláleset. Jellemző a hirtelen, fiatal korban, időben fel nem ismert és ezért nem kezelt betegségből származó halál. Bizonyos esetekben talán lett volna mód a megelőzésre, azonban az előjelekre való oda nem figyelés eredményeként bekövetkező halál váratlanul érte a családtagokat. Többször fordult elő fatális véletlennek tűnő, ám megmagyarázható közlekedési baleset. A forgalmi helyzet

fel nem ismerése, illetve a közlekedési szabályok hiányos ismerete okozza a szerencsétlenségeket, köztük az ingázó férfiakat szállító autóbusz karambolját. Két fiatalember motorbaleset áldozata lett a falu közepén lévő éles útkanyarulatban: a kézfék már rossz volt, amikor kölcsönkérték a motort, s útközben a lábfék is elromlott, így teljes gázzal nekirohantak a templom vaskerítésének, s azt testükkel átörve a templom falának ütköztek. Egy, a faluban felnőtt férfit röviddel Budapestre kerülése után halálra gázolt a villamos; s valószínűleg a számára disszimiláns világ szabálykészlete ismeretének hiánya okozta a tragédiát. Feltehetően a marginális helyzetből következően a nem hívő cigányok némelyike kapcsolatba került a bűnözéssel, s egyikük gyilkosság áldozatává vált. Ezek a csapások a hívek értelmezése szerint hitük erősségének próbatételei, valamint a bűnben élők számára figyelmeztetések. „Az Úristennek van egy pálcája, és azzal terelgeti az ő nyáját, ha nem hallgatnak a jó szóra, akkor a pálcával meg is veri őket, meg is sebesíti, de meg is gyógyítsa, be is köti a sebeket. Ezért figyelmesnek kell lennünk, ha szól az Úr. (...) A férjemnek a betegség egy megpróbáltatás volt, így vonzza magához az Úr az embereket.” (K. Dezsóné)

Vélekedésünk szerint az Uszkában bekövetkezett nagy számú tragédia, haláleset és sorscsapás együttesen indukálja a hitre való fogékonyságot, hiszen ezeknek az eseményeknek az uszkai cigány emberek transzcendentális értelmet tulajdonítanak, számukra a történetek nem a racionalitások keretein belül értelmezhetők.

Az előző két, kifejezetten helyi sajátosságnak tartott aspektuson túl a marginális helyzetből adódó szempont felmutatását is lényegesnek véljük. Az állandó létbizonytalanság, a mindennapi kenyérgondok, a kilátástalan életutak és élethelyzetek halmozódásának eredményeként, stabilitás és fogódzók hiányában permanens félelmek közt élnek az uszkai cigány emberek. Ezeket a szorongásokat természetes módon tárgyiasítják, illetve a feszültségeket oldani próbálják. A másvilágtól való félelem is motiváló tényező lehet a megtérésben. „Akkor elkezdtem neki olvasni a Bibliát. Ő azt mondja, segített volna az ellenséget legyőzni az Úrjézusnak. Mondom ez nem azért van, hogy verekedtél volna, ne úgy vedd, mint a mesét, hanem úgy, hogyha te ezt elhiszed, hogy Isten van, akkor te az Úr gyermeke leszel. Azt mondta, ő nem lesz hívő. Akkor mondom, te fogolégni a Gyehenna tüzén, én meg a mennybe jutok. Azt mondja, hogy ő is oda akar jutni.” (O. Andrásné)

Tételezésünk szerint az uszkai cigányok számára a hit feszültségoldó erővel bír, s a hétköznapi akadályainak leküzdésében nyújt segítséget.

Az életvitel változásának aspektusait számbavéve három fő irány rajzolódik ki: az értékek változásának gerincét egyrészt a Szabadkeresztyén Gyülekezet által verbálisan is megfogalmazott tiltások; a keresztény hit alapvetései; valamint a többségi kultúra által megjelenített cselekvési módok alkotják.

1 Az alkoholizmus teljes tiltása a legfontosabb a gyülekezet normarendszerében; családi konfliktusok, erőszak és betegségek előidézője az az egykori alkoholszeretet, amely általánosnak volt mondható az uszkai cigányok körében mintegy negyedszázaddal ezelőtt; mind a férfiak, mind a nők gyakran nyúltak a pohár után. Bár a férfiak távol az otthontól, kemény fizikai munkájukért tisztességesnek mondható fizetést kaptak, sok esetben ebből a családokhoz alig jutott. „Férjem olyan vót... a hat gyermek után,

hát... azt mondtam én is, hogy hát ez nem jó lesz így. Sokat iszik, megissza a keresetét, vót olyan időszak, hogy odadógozott Tatabányán. Éjjel jöttem meg a busszal... s hát vártam, mán mikor jöttem minden két hétbe, hát várni kell, mer jön ma este... Mikó megnyitottam a szobaablakot, hát benne feküdt a hóba. az árokspartra letéve a bőröndje... Besuktam az ablakot: no, aludj ott, ha te idáig értél, aludj ott... Amikó megjőzanodol, be fogsz te jönni... És mikó bejött, egy fillér nélkül jött be hat gyerek közé... semmit nem hozván haza... De utálatos lett előtünk... hál' Istennek” (K. Edít)

A mértéktelen alkoholfogyasztás eredményeképpen gyakran éheztek a családok, a gyerekek ruháztatására, iskoláztatására nem maradt elegendő pénz. A ma ötven év körüli férfiak gyakran szenvednek olyan betegségben, amely fiatalkori alkoholizmusuk következménye. Munkaképes koruk ellenére régóta rokkantnyugdíjasok a vese és a máj elégtelen működése miatt, májrák következtében pedig meghalt egy négygyermekes családapa. Az alkoholtól való teljes megszabadulás éppen azért olyan fontos a közösség számára, mert ez a momentum gyökeres változást eredményezett a megtértek életében, s így méltán lehetnek erre büszkéek az uszkai hívők. Elmondásuk szerint erre a változásra saját erejükből nem lettek volna képesek, az Úrjézus segítségére volt szükségük.

Minden más életvitelbeli változás tulajdonképpen Mennek, a legpregnansabban megragadható elmozdulásnak a hozadékaént fogható fel. Az alkohol elhagyásának vonzataként megszűnt az addig mindennapos veszekedés, durva beszéd, és az időnként bűncselekménnyel végződő verekedés. Jó néhány uszkai cigányembertől rossz híre, kötekedő természete miatt igencsak félték a falubeli magyarok. Utóbbiak éppen ezért nem hittek a tartós változásban, s a magyar gazdáknál napszámban dolgozó cigányokat sokszor még ma is úgymond „próbára teszik” azaz kínálják őket pálinkával, borral, amit minden esetben visszautasítanak. Az uszkaiak megtérésének eredményeként jelentősen csökkent a helyi kocsmá forgalma, amíg azonban az ÁFÉSZ által üzemeltetett italbolt működésében nem okozott zavart a kisebb haszon, addig annak magánkézbe kerülésével bizonyossá vált, hogy Uszkában veszteséges az italkimérés. A vidék minden falvában van kocsmá, az egyetlen kivétel Uszka.

A Szabadkeresztyén Gyülekezet szigorúságára vall az tény, hogy egy, a faluban élő, s náluk is szegényebb, négygyermekes cigány családnak semmilyen segítséget nem adnak, mert a családfő alkoholista. Az önkéntes segítségnyújtás keresztényi elvével szemben az alkoholista ember közösségből való teljes kirekesztésének elvét érvényesítik.

A gyülekezet vezetőjének sok évvel ezelőtti megtérése összekapcsolódik az alkohollal való lemondás pillanatával:

„Három hónapig készültem arra, hogy menjek el Uszkába. Mindig mondta a feleségem, hogy Miklós, nekünk nem jó vóna az az élet, amit a testvéreid, a nénéid élnek. Menjünk el Uszkába. Jó, elmegyek, de mondtam, menjünk fel a faluba. Igyekeztem azon, hogy egy-kettőre berúgjak, mert akkor már nem jött velem Uszkába. Akkor azt mondta, nem nem megyünk Uszkába. Három hónapig. Egyszer csak azt mondta, hogy most nem megyünk a faluba, hanem úgy megyünk el Uszkába. De csak akkor megyek Uszkába, ha egy liter bort hozol nekem az útra, mert gyalog mentünk. Uszkáig kb. egy negyed részt megittam a

liter bornak. Na, mondom, leteszem a bokorba, ha jövök visszafele, megiszom. Kopasz Jenő bácsi pont akkor szolgált azzal az Igével, hogy Zákus (Lukács 19., 1-10) szálljon le a fáról. Engem annyira meghatott ez a szolgálat, az Ige, hogy már azon az este azt mondtam, hogy szeretném, ha imádkoznának értem, mert én is ide akarok tartozni. A nagyobbik lányom, Erika. Jöttünk hazafelé, s Erika azt mondja: apu, a bor az a bokorban van. És akkor mondtam: kislyányom, az a Miklós már nem jön hazafele, engem tovább már nem érdekel a bor. Az Úr legyen a dicsőség. Azóta nekem a kezemben sem volt. Én meg se néztem soha, hogy ott van abban a bokorban az a bor még vagy nincsen. Ennek kb. 12-13 éve. Soha eszembe nem jut, de nem is akarom. Így szabadultam meg én is. '84-ben pedig leállt a vesém, megkezdődött a dialízis kezelés, és hát réges régen meghaltam volna, ha meg nem találom Istent." (M. Miklós gyülekezetvezető)

2. Család

A gyülekezet igen nagy hangsúlyt fektet a házasság intézményének szentségére, a legnagyobb nyilvánosság előtt rója meg azt a tagot, aki a házasság helyett az együttélést választja. Az elmúlt évtizedekben az uszakai cigányság körében is megfigyelhető jelenség volt a nem helyi születésűek beköltözése a házasság vagy élettársi kapcsolat révén a faluba. Az imaházban tartott házassági szertartást meg kell előznie minden alkalommal a polgári házasságkötés, mivel rendkívül fontos elv az állami szabályok betartása. A gyülekezet nem itéli el (néhány kiségyházzal ellentétben) sem a hitetlennel kötött házasságot, sem a válást. Mintegy két évtizeddel ezelőtt jóval nagyobb gyakorisággal választották a kötöttségek nélküli együttélést az uszakai cigányok. Jelenleg közülük két pár él így együtt. Az egyik pár tagjai a közösséghez tartoznak, számukra gondot okozott az elvárásoknak való nem megfelelés, különös tekintettel arra, hogy a férfi prédikátori funkciót töltött be. A házasság nélküli együttélés oka, hogy megövezgyülésük után két-két fiatalkorú gyermekükkel maradtak egyedül; házasságkötés esetén mindketten elesnének az özvegy nyugdíjtól, amely népes családjuk számára nélkülözhetetlen, a megélhetés alapja. Az egymással ellentétes norma és szociális kényszer látszólagos választás elé állította a családot, mert valójában nincsen alternatíva. A gyülekezet tagjai bár megértik, mégis szankcionálták ezt a döntést, visszavonták a prédikátori igazolványt, s ezzel egy fontos tisztség betöltését is megtagadták K. Józseftől.

Más szűk, zárt közösségi formákhoz hasonlóan Uszkában is kevés az esély arra, hogy egy közösségen kívül sikerüljön házasságot kötni. Az adott helyzetből következően gyakran előfordult a közeli rokonok nem egyszer másod-, sőt első unokatestvérek köréből való párválasztása, amely során fennáll a sérült gyermekek születésének veszélye. A gyülekezet a lehető legerélyesebben lép fel azokban az esetekben, amikor a rokonválasztás lehetősége felmerül. Az utóbbi öt éven belül egyetlen ilyen eset történt, a család és a hitközösség akaratának ellenére, nagy konfliktusok árán kötött meg a házasság.

A fiatalokban, tizenévesen létrejövő házasságok nagy aránya csökkenni látszik a gyülekezeten belül az utóbbi időben. A hitben felnövekedett fiatal generációnál a párválasztás ideje eltolódásának (tizenéves korról inkább a huszonéves korra) tendenciája figyelhető meg; az anyák részéről mindinkább tapasztalható a szinte gyermekkori házassodástól való óvás.

A cigányoknál gyakran megfigyelhető magas gyermekszám erre a közösségre is jellemző volt az elmúlt évtizedekben, több interjúalanyunk is sokgyermekes családban született, s maga is nyolc-tíz gyermeknek adott életet. A cigányság fogékony volt a gyermekeket Isten ajándékaént értelmező keresztény tanításokra. A gyülekezet egyik legfontosabb alapelve a művi terhesség-megszakítás tiltása, azonban a gyakorlatban a feltételezhető esetek kivizsgálását már nem tudják vállalni, a szülők lelkiismeretére bízzák a döntést. Mivel a fogamzásgátló szerek alkalmazása megengedett, s ezzel a lehetőséggel az asszonyok többsége él is, valószínűleg egyre csökken az abortuszok száma. A mai huszonéveseknek már csupán két-három gyermekük van, s nem is szeretnék továbbiakat; gondolkodás módjukat az előrelátás, a gyermekek felnevelésével, eltartásával együtt járó terhek kiszámítása jellemzi.

„Mink, de azt hiszem minden egyház, felekezet különösen kell, hogy figyeljen az abortuszra, a törvénytelen házasságra. A cigány nemzetnél, a mi nemzetünknel ez a leggyakoribb” - mondják.

3. Felebaráti szeretet

A cigány emberek egymás közti konfliktusainak megoldási módjaiban megfigyelhető az agresszivitás és az indulatok hevességének mérséklődése.

„Vannak indulatok, például akkor, mikor azt mondják, hogy nem tudok ellenállni, mert belém jött az ideg. Vannak kisebb veszekedések, torzsalkodások, de a dolgokat folyamatában kell szemlélni, nem lehet egyik napról a másikra megváltozni, és mindent legyőzni.” (S. Zsigmondné, jegyző)

„Már nemcsak feleségemnek érzem, hanem társamnak is az Úrban. Már nem vitatkozunk olyan hevesen, mint régen. Nem kerekedik föl az a gerjedelem akkorára.” (K. Edgár)

A hivatalban dolgozók a hívő cigányok fellépésében, kéréseik megfogalmazásának mikéntjében is változásokat figyeltek meg.

„A hívő családok sokkal csendesebbek, megfontoltabbak, tiszteltudóbbak, mérsékeltebbek. A kérésük, a kérelmük is másfajta. Az utcán és a hivatalban is másabbak.” (A.-né G. Éva írónő)

A felebaráti szeretet és megbocsátás² keresztényi elvét mind a családon belül, mind a külvilággal szemben, cigányokkal és magyarokkal való kapcsolataikban egyaránt igyekeznek megvalósítani a hívek.

Minderről egy hosszabb dolgozatban részletesen szólnunk. A kifejtett tételezések konklúziójaként megfogalmazhatónak véljük hipotézisünket, mely szerint a *többségi magyar társadalomba való betagozódást a cigány népesség számára elősegítette a szabadkeresztény hit térhódítása Uszkában*. A hit szerepének vegytiszta kimutatása azonban igen nehezen valósítható meg. Ahhoz, hogy a valódi ok-okozati összefüggések feltárhatók legyenek, véleményünk szerint, komoly anyagi erőforrásokat igénylő, kontroll - csoporttal dolgozó, longitudinális vizsgálatra lenne szükség.

Jegyzetek

1 Csalog Zsolt: A cigánykérdés Magyarországon 1980 előtt = Bibó emlékkönyv 2. Bp., Századvég Kiadó 1991. 183-284 p.

2 Máté Evangéliuma 6.12.14.15.